

Politikai pártpreferenciák és szavazótáborok Szegeden, 2000-ben és 2001-ben

BEVEZETÉS

A dolgozatban a két nagy párt, a FIDESZ-MDF pártszövetség és a Magyar Szocialista Párt szegedi szavazótáborainak vizsgálatát tűztem ki célul, elsősorban azért, hogy ezeket a szavazótáborokat szociológiai szempontok szerint összehasonlítsam. Az összehasonlítás alapja a Szeged Studies kutatás 2000. és 2001. évi adatfelvétele, melyekben azokat a választadókat tekintem valamelyik párt szavazójának, akik a pártpreferenciát vizsgáló kérdésben annak vallották magukat, azaz érvényes választ adtak. Elemzésemben azért szorítkozom csupán a két nagy párt szavazótáborának vizsgálatára, mivel csak ezeknek a megfelelő feltérképezéséhez áll rendelkezésre elegendő számú érvényes válasz az adatfájlokban.

A szavazótáborok ilyen formában történő elemzése nem új keletű dolog a politikai szociológiában, ezért dolgozatomban reményeim szerint egy kialakult módszertani hagyományt tudok követni, mindemellett azonban szeretnék újdonságokkal is szolgálni a témában. Eleve újdonságnak tekinthető a nagyvárosi minta, melynek jellemzőiről a későbbiekben részletesebben is szót ejtek. Egy másik fontos szempont, hogy a szavazótáborok összetételének alakulását nyomon követhettük, hiszen kettő darab egy év különbséggel, szinte azonos módszertannal készített, azonos mintán alapuló adatfelvétel eredményei álltak rendelkezésre.

A dolgozat első részében a pártpreferencia-kutatás fontos elméleteiről, kérdéseiről, empirikus kutatások eredményeiről ejtek szót, második részében ezen elméletek, széles körben használt empirikus módszerek felhasználásával összehasonlító elemzéseket végzek el a szegedi szavazótáborokon. Ezen elméletek empirikus próbáját – amennyiben lehetséges – szeretném megejteni a dolgozat keretei között. A működésüket – nem működésüket vizsgálni a szegedi szavazótábor esetében, a Szeged Studies adatai segítségével, míg az országos és községi mintában működésüket már megírt tanulmányok alapján ismertetni.

Az egyik ilyen jelentős elmélet a politológiai törésvonal elmélete, amely szerint a magyar szavazótáborokban háromféle törésvonal létezik: a nőmenklatúra törésvonal; a város-vidék törésvonal és a vallásosság-nem vallásosság törésvonal. (Gaszó 1997, Gaszó 2000, Gaszó 2001, Körösényi

1997, Körösényi 2000) Ezen törésvonalak létezését, nem létezését is meg kívánom vizsgálni.

Vizsgálatom eredményeivel igazolni szeretném, hogy az eleve ismert tendencia, azaz a modern pártok gyűjtőpárttá válása, homogenizálódása Magyarországon megindult, sőt már a vége felé közeledik. Ennek eredményeképpen a két párt szavazótáborra között nem találhatók szignifikáns eltérések, nagyfokú hasonlóságot mutatnak az alapsokasággal, és legfeljebb néhány, elsősorban társadalmi szinten megjelenő (fentebb említett) politikai törésvonal mentén vannak jelentősebb különbségek.

MÓDSZERTANI MEGJEGYZÉSEK

A dolgozat elkészítése során felmerült néhány módszertani probléma, ezek közül a legfontosabb talán, hogy a pártpreferenciát vizsgáló kérdés nem egységes formában lett feltéve a két (2000-es, 2001-es) kérdőívben. A 2000-es kérdőívben a pártpreferenciát tudakoló kérdést megelőzte egy, a választási részvételi szándékot tudakoló kérdés, amelyre ha nemleges válasz érkezett, a pártpreferenciát vizsgáló kérdés nem is került feltevésre. A 2001-es kérdőívbe a kérdés olyan formában került be, hogy a megkérdezettnek mindenképpen felteszik. Ez a módszertani különbség azonban reményeim szerint nem eredményez jelentős eltéréseket. Másik módszertani probléma, hogy a FIDESZ-MDF pártszövetség csupán 2001-ben egyesítette a listáit, és 2000-ben még külön szerepelt a két párt. Ezért a 2000. évi adatfájlban a FIDESZ- és MDF-szavazókat egy szavazótáborként kezeltem.

A FELHASZNÁLT KUTATÁS, ÉS AZ ADATFÁJLOK BEMUTATÁSA

Az általam felhasznált adatfájlok két szegedi kérdőíves adatfelvétel, a Szeged Studies 2000 és Szeged Studies 2001 eredményei. A kutatásokat a Szegedi Tudományegyetem Szociológia Tanszéke végezte, mely intézmény 2000-2001 tanévtől évente végez adatfelvételeket a szegedi lakosság körében. A kutatás mintavételi módszere 2000 évben még a főcím - pótcím eljárás volt, 2001 évtől ennek a helyére lépett a tudományosan leginkább elfogadható mintavételi módszer, a csökkenő mintás mintavétel, melynek segítségével az „induló” minta kb. 55 %-ára lehet számítani, kb. 5 % tűréshatárral. A tanszék a címeiket a legnaprakészebb forrásból, a Központi Nyilvántartó és Választási Hivaltaltól veszi. (Szeged Studies ku-

tatásról é.n.) A Szeged Studies kutatás 2000. évi kutatás adatfájljában a teljes minta elemszám (N) 1108 fő, a 2001. éviben 1171 fő.

A PÁRTPREFERENCIA-KUTATÁSRÓL

A közvélemény-kutató cégek havi rendszerességgel teszik közzé felméréseiket a politikai pártok aktuális támogattságáról a lakosság körében. Ezekből megtudhatjuk, hogy az egyes politikai erők milyen arányban bírják a választók támogatását, és mivel a politikai preferencia mérését szociológiai kérdőívekkel végzik, melyek általában részletesek, több témával foglalkoznak. Ezért a kapott adatok segítségével részletes demográfiai, szociológia elemzések elvégzésére is van lehetőség.

A PÁRTPREFERENCIA-KUTATÁS RELEVÁNCIÁJA A 2002-ES VÁLASZTÁSOK UTÁN

Mint tudjuk, a 2002-es magyarországi választás eredményeinek előrejelzésénél a legnagyobb közvélemény-kutató cégek is komoly tévedésekbe estek. Innentől jogosan merülhet fel a kérdés, hogy egyáltalán van-e relevanciája a pártpreferencia-kutatásnak, hiszen ha ezek az adatok tévesek – és egyszer már tévesnek bizonyultak – nem biztos, hogy lehetséges érvényes következményeket levonni belőlük például dolgozatomban témájában sem. Ennek a kérdésnek a vizsgálata tehát létfontosságú a témában, a következőkben megpróbálom elemezni, hogy az előrejelzést végző két nagy kutató cég, a TÁRKI és a Gallup miben látja a hiba okait.

A TÁRKI az egyik legkomolyabb hibát az MSZP szavazótáborának jelentős alulbecslésével követte el, a hiba okait elsősorban abban látja, hogy a választás közeledtével egyre növekedett a magukat biztos résztvevőként megjelölők aránya, de közülük sokan nem voltak hajlandóak elárulni pártpreferenciájukat. A preferenciájuk közlését megtagadók végül nagy többségükben az MSZP-t választották, a bizonytalanok közül pedig nagyobb arányban szavaztak az MSZP-re, mint a régebb óta határozott preferenciákkal rendelkező választópolgárok. A hiba oka tehát nem az volt, hogy az intézet megsértette volna a pártpreferencia-kutatás módszertani és etikai szabályait, hanem az, hogy feltételezte: pártpreferenciájukat el nem árulók, illetve azzal nem rendelkezők az érvényes választásokhoz hasonló arányban fogják választani a pártokat. Az intézet megállapítása szerint olyan helyzet alakult ki, amelyben a szavazók egy része úgy gondolta, jobban teszi, ha pártválasztását elhallgatja a közvélemény-

kutatók elől. Saját hibáját abban látja, hogy ezt nem ismerte fel, és ragaszkodott ahhoz az elvhez, hogy elemzései kizárólag a megfigyelt eredményeken és azok statisztikailag szükséges módosításain alapuljanak. A kommuniké végén található ez a néhány mondat: „Ezt az elvet – a súlyos kudarc ellenére – továbbra is irányadónak tartjuk és reméljük, hogy hamarosan olyan légkör alakul ki, amelyben a politikai közvélemény-kutatások ismét megbízható eredményeket tudnak majd szolgáltatni. Addig is olyan módszerek kifejlesztésén dolgozunk, amelyek a jelenlegi viszonyok között is sikerrel alkalmazhatóak.” (TÁRKI-kommuniké 2002)

A Gallup Intézet az első forduló tévedés okát a TÁRKI-hoz hasonlóan az MSZP-szavazók egy részének – korábban soha nem tapasztalt – válaszelkerülésében, válaszmegtagadásában, azaz rejtőzködésében látja. (Gallup 2002) A második forduló előrejelzésében azonban már sikeresebb volt a Gallup, ennek oka az, hogy a két forduló között kidolgoztak egy módszert arra, hogy hogyan lehet a mért adatokban a magas válaszmegtagadói arány miatt fellépő torzításokat korrigálni. Lényegében egy plusz kérdéssort illesztettek a kérdőívhez, melynek segítségével el tudták különíteni az ellenzéki és kormánypárti nézeteket valló válaszolókat. Ezen kérdéssor segítségével nagyjából lehetséges besorolni a preferenciájukat nem vállaló, esetleg hamisan közlő válaszadókat is. (Gallup 2002)

A szavazók „rejtőzködésének” kezdetét a Gallup a választások első fordulóját megelőző hétre teszi, kiváltó okára nem tud egyértelmű választ adni. A hiba okának tehát a TÁRKI-hoz hasonlóan ezt a rejtőzködést tartja, saját hibájának pedig ennek kései felismerését. Megoldásnak a rejtőzködő szavazók valódi preferenciáit feltáró kérdés-blokkok elhelyezését látja a kérdőíveiben. (Gallup 2002)

A két cég tehát a hiba okát egy dologban, az MSZP-szavazók a választások előtt egy héttel megkezdődött rejtőzködésében látja. A TÁRKI nem kíván szakítani a pártpreferencia-kutatás jól bevált módszertani alapelveivel, de nem zárkózik el új, az adatok érvényességét ellenőrző módszerek bevezetésétől, hasonlóan a Galluphoz, amely mindezt már a két választási forduló között sikeresen megtette. Tanulásgként tehát leszűrhető, hogy ezen bukás ellenére a pártpreferencia-kutatás képes érvényes adatokat szolgáltatni, és a hiba oka főként a 2002-es választásokat megelőző speciális helyzetben keresendő. Az ezen dolgozatban felhasznált kutatások 2000 október-novemberében és 2001 október-novemberében készültek, tehát ez a hiba bizonyosan nem lelhető fel bennük, így adataikat érvényesnek tekinthetjük. A továbbiakhoz azonban a 2002-ben kialakult helyzet elkerülése végett szükség lehet ellenőrző módszerek beépítésére a kérdőívekbe.

A NAGYVÁROSI (SZEVEDI) MINTA SAJÁTOSÁGAI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA A FALUSI ÉS ORSZÁGOS MINTÁKKAL

Véleményem szerint mindenképpen ki kell térni a nagyvárosi minta jellemzésére, hiszen annak speciális volta ennek a kutatásnak az alapja. Elmondhatjuk, hogy Szegedet a magyar viszonylatok között tekinthetjük nagyvárosnak, hiszen több mint 100 ezer lakosa van és emellett régióközponti feladatokat lát el. A városban található egy egészségügyi központ, ahol a környező települések speciális eseteit is kezelik. Emellett Szeged felsőoktatási központ is, ahol az ország egyik legnagyobb felsőoktatási intézménye található meg. (Andorka 1997:192-193)

Gaszó Ferenc szerint a hazai pártrendszer egyik szembetűnő jellegzetessége, hogy a pártok intézményesült működése a városi települések határáig terjed. (Gaszó 2000:3) Ez is azt jelzi, hogy a városokban más alapon nyugszik a politikai intézményesültség, ami befolyásolhatja a preferenciák kérdését, mint például a községekben, ahol nincsenek vagy csak elvétve vannak intézményesült párt szervezetek. A nagyobb városokban (Szegeden például) általában minden parlamenti és sok nem parlamenti pártnak is van irodája.

A nagyvárosban élő sokaság más szociológiai és demográfiai tulajdonságokkal rendelkezik, mint az ország településszerkezetében máshol elhelyezkedők, egyrészt mert mások a lehetőségeik, másrészt az életmódbeli különbségek miatt. A nagyvárosban magasabb az iskolázottság, mint az országos átlag, magasabb az átlag jövedelem, kulturális fogyasztás is. A szegedi minta tehát sok lényeges dologban eltér az országos mintától, ezek az eredmények ezért lehetnek különösen érdekesek a szociológusok számára. Így a szegedi mintán végzett vizsgálatokból semmiképpen nem következtethetünk az országos folyamatokra, annál inkább viszont a nagyvárosokban lezajlott változásokra.

Róbert Péter a településtípus szerinti különbségeket hármás bontásban vizsgálta: Budapest – város – község. Eredményei szerint az MSZP szavazói jelentősen alulreprezentáltak a községi lakosok között, kissé felülreprezentáltak a budapestieknél és arányosan vannak képviselve a városokban. A Fidesz szavazói ezzel szemben kissé alulreprezentáltak Budapesten, és felülreprezentáltak a községekben. (Róbert 2000:11)

Ezt a megállapítást alátámasztja Gaszó Ferenc vizsgálata, mely megmutatja, hogy az MSZP relatíve gyengén beágyazott a falu társadalmába, és szavazatszerző-esélye szignifikánsan kisebb a falvakban, mint országosan. (Gaszó 2000:10)

Ennek ellenére a falvakban is jelen vannak a nagy támogatottságú gyűjtőpártok, az MSZP és a FIDESZ, azonban a két domináns párt a sza-

vazatok jóval kisebb arányának begyűjtésére és integrálására képes, mint országosan vagy a városokban. Gazsó ezt azzal magyarázza, hogy „a falu világára egy olyan háromsztatú pártszerkezet illeszkedik, amelyben a harmadik gyűjtőpárt a falusi választók meghatározott körének tartós és részben tradicionális támogatását élvezi.” (Gazsó 2000:5) Ez a gyűjtőpárt az FKGP, melyet azonban ebben a dolgozatban nem vizsgálók.

Ezek az eredmények is mutatják, hogy komoly eltérés van a falusi, városi és fővárosi lakosok pártpreferenciái között. Az országos vizsgálatokból ugyan lehet városokra, községekre, fővárosra lebontva pártpreferenciát számolni, azonban a Szeged Studies kifejezetten városi mintájából magasabb elemszámmal pontosabban dolgozhatunk a városi preferenciákkal végzett elemzéseken Szeged esetében. A kapott adatokból pedig releváns következtetéseket vonhatunk le a városi lakosság szavazótáborokba tömörülése, a szavazótáborok társadalmi-demográfiai és szociológia jegyeinek megléte, illetve hiánya felől.

JELENTŐSEBB ELMÉLETEK A KÉRDÉSKÖRBE

A politikai szocializáció és a politikai preferenciák egymásra hatása

Ezen dolgozat tárgya két párt szavazótáborának vizsgálata, egyik hipotézise pedig az, hogy ezek a szavazótáborok egyre inkább homogenizálódnak, egyre hasonlatosabbá válnak egymáshoz. Az elemzésben megvizsgálom a pártok szavazótáborait, szociológia szempontok (lakóhely, nem, kor, iskolai végzettség, jövedelem, foglalkozás, társadalmi osztály) szerint. Ennek kapcsán joggal vetődik fel a kérdés, hogy vajon ezek a szociológia, jellemzők határozzák-e meg a politikai preferenciákat, avagy a választott politikai párt értékrendszere határozza meg a választópolgárok hozzáállását néhány főbb kérdéshez, pl. a vallásossághoz, osztálytudat kialakulásához. Ennek a kérdésnek a tisztázása végett véleményem szerint érdemes megvizsgálni a politikai szocializáció néhány elméletét, melynek segítségével támpontokat kaphatunk e sokat vitatott kérdés értelmezéséhez.

Robert E. Doves szerint az ember amikor megszületik, nem rendelkezik tudással a politikai hagyományt, szerepeket és viselkedési formákat illetően, hanem a politikai szocializáció folyamatában sajátítja el ezeket. A modern politikatudományban a politikai szocializációra mint az ember élete végéig tartó folyamatra tekintenek. A téma kutatása azonban több nehézségbe is ütközött, és ezekkel a nehézségekkel a politikai preferenciák kutatásában is rendszerint találkozunk. Az egyik ilyen jelenség az, hogy a felnőttek politikai viselkedése nem feltétlen konzekvens azzal, amit gondolnak, vagy ahogy erről nyilatkoznak. Másik fontos probléma,

hogy a politikai kultúra, amiben az emberek szocializálódnak, társadalmi osztályoktól független jelenség, és minden személy esetében eltérő. Így tehát a politikai szocializáció kutatása igencsak nehézkes dolog, ráadásnak a rendelkezésre álló eszközök (kérdőív, interjú, történelmi rekonstrukció) által produkált eredmények nem tudják a politikai élet komplex jelenségét megragadni. (Robert E. Dowes In: Bogdanor 2001:537-538)

Bayer József a politikai szocializációt az élethosszig tartó nevelés folyamatának a részének tartja, melynek során kialakul az egyén politikai identitása, kötődései saját közösségéhez és annak politikai hagyományaihoz, illetve egyes tartós politikai orientációk. A szocializációban elsődleges szerepet kap a család és tágabb körei, a kortárs csoportok, de formalizált nevelési intézmények keretei közé lépve egyre több funkciót azok vesznek át. A politikai szocializációban komoly hatást gyakorolhatnak történelmi változások, ezért komoly különbségek találhatók a nemzedékek politikai szocializációjában. Bayer is megállapítja, hogy a politikai szocializáció komplex folyamat, melynek tényleges hatását, eredményeit csak részletes vizsgálatok tárhatják fel. (Bayer 1999:402-403)

Csákó Mihály és szerzőtársai a fiatalok politikai szocializációját meghatározó tényezőknek tartják a családi háttérrel, a családban zajló politikai témájú beszélgetéseket, az iskola hatását, a kortársak és a médiafogyasztás hatását és a felnőttek világa iránti attitűdöket. (Csákó et al 2000)

A kérdés tehát, hogy a politikai szocializáció milyen hatással van a pártpreferenciák alakulására, illetve a politikai preferenciák milyen hatással vannak az egyének politikai szocializációjára, igen nehezen eldönthető. Dowes felveti, hogy az a feltételezés, miszerint az eszmékből következnek a tettek, még nem bizonyított, de ugyanúgy nem bizonyítható az sem, hogy a tettekből következnek az eszmék. Ahogy az általam idézett szerzők kipontírozzák, a téma vizsgálata igen nehéz feladat, és még sok kutatásra lesz szükség, hogy cizelláltabb képet kaphassunk erről a komplex témáról.

TÖRÉSVONALAK EURÓPÁBAN

A törésvonalak elmélete három elemből tevődik össze: az első az empirikus elem, amely szociológiai szakkifejezésekkel írható le. A második az úgynevezett normatív elem, amely a társadalmi csoportok identitástudatát tükrözi. A harmadik a szervezeti elem, olyan intézmények és szervezetek, amelyek a törésvonal részeként jönnek létre. Törésvonalról csak akkor beszélhetünk, ha az mind a három fent említett szinten jelen van. A törésvonalakat a modern demokráciákban a politikai pártok hordozzák. Például az osztálytagoltságot okozó folyamatok iparosítás és urbanizáció

következményei. Az osztály létrejött politikai folyamatok eredménye. (Körösényi 1993:35-36)

A különböző jelzőkkel ellátott tagoltság kifejezéssel szemben tehát a törésvonal fogalma a politikai megosztottságnak egy meghatározott típusát jelenti. A törésvonal jelenti a társadalmi kapcsolatrendszer „bezáródását” egy meghatározott körbe, de nem jelenti a társadalmi rétegek közötti különbséget, társadalmi tagoltságot. Társadalmi tagoltság és politikai tagoltság tehát eltérő jelentésű fogalmak. (Körösényi 1993:36)

Rokkan és Lipset azt írja, hogy a társadalmi tagoltság az ipari forradalmak következtében létrejövő hasadás a társadalomban, ami a politikai modernizáció korszakában válhat politikailag releváns szakadássá, azaz törésvonallá, politikai tagoltsággá. (idézi: Körösényi 1993:36)

A politikatudományban a különböző elméletek ellenére is kialakult egyféle konszenzus, hogy melyek azok a törésvonalak, amelyek a 20. századi nagy tömegdemokráciák korszakában léteznek. Négy nagyobb dimenzió található meg: a vallási, nyelvi-etnikai, regionális és osztálytagoltság dimenziója. (Körösényi 1993:336)

A vallási és regionális dimenziókról a magyar helyzetnél ejtek szót, az alábbiakban a nyelvi és etnikai tagoltságot, valamint az osztálytagoltságot kísérlem meg elemezni, továbbra is Körösényi András nyomán.

A nyelvi-etnikai többség és kisebbség konfliktusa a politikai tagoltság részét képezi, és hatást gyakorol a pártképződésre is. Ezek a nyelvi-kulturális ellentétek azonban intenzitásuk ellenére hosszú ideig csak részleges hatást fejtettek ki a pártképződésre: nem tudta, komoly hatást gyakorolni a pártszerveződés századforduló óta létező hármasszortatára, a párt-szerkezetet továbbra is a katolikus – liberális – szocialista párt háromszöge határozza meg. Ezek a pártok azonban a közös politikai családhoz tartozást komolyabb kötődésnek érzik a nyelvi kötődésnél. Mindennek ellenére ez a törésvonal létezik, és hatása érzékelhető. (Körösényi 1993:41-44)

Az osztályellentétek okai gazdasági jellegűek, alapjai a munkamegosztásban elfoglalt pozíciókülönbség. A munkáspártok képviselőit a politikában a munkáspártok és a szociáldemokrata pártok látják el. Ezek a pártok sokszor osztálypártokként jelennek meg mint a városi munkásság képviselői. Európában az osztálydimenzió a politikai tagoltság egyik legfontosabb dimenziója. (Körösényi 1993:46-48)

Újabb törésvonalak megjelenésének lehetséges okaiként Körösényi a külpolitikát, az antidemokratikus ellenzékot, a terjeszkedő államhoz való viszonyt és a posztmaterális értékrendet említi meg. A külpolitikai és az államhoz való viszony tekintetében még nem teljesül a törésvonal fenti definíciója, nem jelennek meg a tagoltság mindhárom szintjén. Más a

helyzet azonban a rendszerellenes ellenzék és a posztmateriális értékek esetében, elméletileg ezek a tagoltság újabb dimenzióját jelenthetik. A kérdés csak az, hogy hatásuk mennyi ideig fog tartani, és befolyásolja-e a politikai versenyt. (Körösenyi 1993:49-51)

TÖRÉSVONALAK MAGYARORSZÁGON TÁRSADALMI SZINTEN

A szavazótáborok szociológia szempontú elemzéséhez komoly támpontot nyújthat a politikatudomány törésvonal-elmélete, de annak elsősorban a témához kapcsolódó, úgynevezett „társadalmi törésvonalakkal” foglalkozó része, mely a törésvonalakat a szavazók szintjén vizsgálja. Tehát magával a törésvonal-elmélettel ebben a dolgozatban nem foglalkozunk, csupán azokkal a törésvonalakkal, melyek a szavazók szintjén is artikulálódtak.

Az egyik ilyen törésvonal a kommunista-antikommunista törésvonal, melynek egyik oldalát az egykori párttagság és a kommunista nomenklatura reprezentálja, más szóval az a társadalmi csoport, amely integrálódott a kommunista rendszerbe, és ennél fogva sajátos érték- és érdekközösség alakul ki. (Gazsó 1997:78)

Két másik fontos törésvonal a vallásosság és a falu-város tagoltság, és a három törésvonal együtt nem csak a politikai elitet, de objektív szociokulturális jegyekkel rendelkező társadalmi csoportokat is elválasztanak egymástól. (Körösenyi 1996:190)

A vallásos-szekuláris törésvonal mentén a választók három nagyobb csoportba rendeződnek. A vallásosok, gyakrabban templomba járók között magasabb a jobbközép pártok iránti preferencia. Egy 1992-es, a vallásosság mértékét szubjektív önbesorolással mérő vizsgálat adatai szerint a liberális pártokkal szimpatizáló választók között kétszer, szocialista pártokkal rokonszenvező választók között háromszor akkora arányban fordultak elő a nem vallásosok körében, mint a vallásosok körében. (idézi: Körösenyi 2000:191)

A nomenklatura-osztály (kommunista-antikommunista) mentén kialakult törésvonal legfontosabb szervezeti mutatója az egykori MSZMP-párttagság. A vizsgálatok azt mutatják, hogy az ex-integráltságnak ez a mutatója jelentősen összefügg az MSZP iránti preferenciákkal. (Körösenyi 2000:192)

A nomenklatura törésvonal megléte vitatott, Gazsó Ferenc szerint olyan társadalomban, ahol az állampolgárok politikai orientációi jórészt kialakulatlanok, ahol fejletlen a pártpreferenciákat erősen befolyásolni ké-

pes, csoportintegrációk hálózata, ahol az állampolgárok tartósan nem kötődnek semmiféle párthoz, s ráadásul a pártok identitás-generáló képessége is fejletlen, aligha lehetséges olyan releváns magyarázó elméletet konstruálni, amely az empirikus tesztelés próbáját is kiállja. (Gazsó 1997:88-89)

A vidék-város törésvonal képviselője a koherens ideológiával nem rendelkező, rétegpárti FKGP, amely a vidéki, elsősorban földtulajdonnal bíró falusi gazdálkodóknak, valamint a vidéki középosztály a pártállam évtizedeiben meghurcolt rétegeinek a pártja. (Körösényi 1998:123)

Felmérések azt mutatják, hogy ezen törésvonalak mellett a szavazók pártok közti megoszlása az életkorral is szoros kapcsolatban van. A generációk eltérő politikai magatartása – bár nem jelent politikai törésvonalat – mégis politikai minőséget hordoz. (Körösényi 1998: 124)

A törésvonalak tehát kirajzolódnak a társadalmon belül is, és elválasztják a szavazókat a három fő jellemző: a vallásosság, a kommunista nomenklatúrában elfoglalt hely és a falusi-városi lakhely mentén. Dolgozatom későbbi részében ezeket a törésvonalakat is figyelembe veszem elemzéseim elvégzésekor.

SZAVAZÓI VISELKEDÉS

A szavazói viselkedés egyike azon kutatási területeknek, amellyel a politikatudomány választ próbál adni a pártpreferenciák kialakulására, stabilitására és formálódására. Ezért jelen dolgozat témája miatt fontosnak tartottam a feltérképezését.

A szavazók magatartását vizsgáló kutatások fő kérdése az: mitől függ az, hogy az emberek melyik pártra, politikai erőre adják le a voksukat, és hogy milyen tényezők határozzák meg a polgárok szavazói magatartását, politikai preferenciáit. A választók viselkedése nem csak abban tér el, hogy egy részük más politikai erőre szavaz, hanem abban is, hogy a választásuk, pártpreferenciájuk milyen módon alakul ki. Vannak olyan szavazók, akik választásról választásra ugyanarra a pártra szavaznak, mások pedig változtatják választásonként, aszerint, hogy melyik pártot részesítik aktuálisan előnyben. Azok az emberek, akik nem változtatják a preferenciájukat, stabil szavazóknak tekinthetők, és az ő viselkedésüket elsősorban a párttal való erős azonosulás magyarázza, amely hosszú távon ható tényező. Azok a szavazók, akik voksukat változtatják, nem azonosulnak egyik párttal sem, döntésük alkalmi jellegű – ők az ingadozó szavazók – és az ő döntésüket elsősorban rövid távú tényezők befolyásolják. (Körösényi 1993:92)

Körösényi hosszú távú tényezőnek tartja a a párttal való identifikációt, azonosulást. Azt mondja, erős azonosulás esetén a szavazás nem instrumentális, hanem expresszív cselekedet. Erre példa, hogy ha egy szavazó azért szavaz a republikánus pártra, mert annak érvelése, programja meggyőzte őt, akkor az azonosulás magas fokáról beszélhetünk. Ebben az esetben a szavazás nem programok és jelöltek közötti racionális választás, hanem a párthovatartozás kifejezése. (Körösényi 1993:92)

A párttal való azonosulás kialakulására elsősorban a családban végbenő szocializációnak van hatása, annak az eredménye. Fontos tényező még a párttal való erős azonosulás és az osztály-hovatartozás között kialakult szoros kapcsolat. A vallás ezzel szemben inkább a politikai jobboldalon vált a párttal való azonosulás alapjává. (Körösényi 1993:92-93)

A párttal való azonosulás intenzitása a hetvenes évek óta gyöngül, ennek okai lehetnek a társadalmi mobilitás növekedése, az individualizáció és a szocializációs minták megváltozása, a média szerepének növekedése. (Körösényi 1993:94)

Rövid távú tényezők például a pártok választási programjai, egy-egy álláspont fontos kérdésekben, jelöltek személye, a kampány hatékonysága. Ezekből a tényezőkből alakul ki lényegében a választási verseny, és ennek a folyamatnak a során döntenek el a stabil politikai lojalitással nem rendelkező választók individuális döntésként, hogy melyik pártra adják le a voksukat. E döntésben érzelmi és racionális motívumoknak egyaránt szerepük van, az utóbbira kerül a hangsúly a szavazói viselkedés közgazdasági magyarázatában, a racionális választás modelljében. (Körösényi 1993: 94-95)

AZ OSZTÁLYSZAVAZAT

Az osztályszavazat egy a szavazói viselkedésre ható hosszú távú tényezők közül. Szociológiai megközelítésben a szavazói viselkedést a társadalmi pozícióból levezethető csoportérdekek határozzák meg. Tehát amíg a közgazdaságtan modelljében a racionális választást, a pszichológia a párttal való azonosulást, a szociológia a szavazás csoportmeghatározóit keresi. (Körösényi 1993:95)

Az egyes csoportok által elfoglalt társadalmi pozíciók és a társadalmi konfliktusok következtében sajátos viszony alakult ki egy-egy társadalmi csoport és politikai párt között. Egy szociológiai megközelítés szerint a választók szavazatait determinálja a társadalomban elfoglalt helyük, azt a szavazataik tükrözik. A másodlagos csoportokhoz tartozás az, amely meghatározza az egyén politikai identitását, tehát a politikai hovatartozást itt a foglalkozás, osztály-

és/vagy státushelyzet adja. A hetvenes évektől azonban csökken az osztályhelyzet-szavazat meghatározó szerepe. (Körösényi 1993:95)

Az osztályszavazat visszaszorulásának oka a változékonyság, kiszámíthatatlanság a szavazói viselkedésben. Ennek az okai igen összetettek, de szerepet játszik benne az középosztályosodás, az urbanizáció, a tömegkommunikáció új korszakával megjelenő individualizáció és a hagyományos mikro- és makrotársadalmi kötések lazulása. Egyre nő a „racionális” választás szerepe a szavazói viselkedésben. Egyre többet jelent a választók számára a pártoknak egyes politikai kérdésben elfoglalt véleménye, mint saját osztályhelyzetük, és csoportidentitásuk, ezek a tényezők egyre kisebb mértékben határozzák meg szavazataikat. (Körösényi 1993:95-96)

Egy másik szociológiai magyarázat lehet az osztályszavazat csökkenésére, hogy a társadalmi hierarchiában elfoglalt státusz, pozíció és az azzal összefüggő csoportérdekek továbbra is meghatározzák a szavazói viselkedést, s míg a korábbi osztálypozíció szerepe csökkent, más szociológiai tényezők jelentősége megnőtt. Az osztályszavazat csökkenésének oka több strukturális folyamat, egyik az osztályszerkezet megváltozása. (Körösényi 1993: 96-97)

Magyarországon az osztályszavazat-index igen alacsony, ezért klasszikus osztálytagoltságról nem beszélhetünk. (Körösényi 1998:122)

Az osztályszavazat egyik lehetséges magyarázata annak, hogy az emberek miért szavaznak úgy, ahogy szavaznak. A későbbiekben elemzésemben megvizsgálom a pártpreferenciák és a személyes önbesorolással meghatározott társadalmi osztályba tartozás kapcsolatát.

EMPIRIKUS KUTATÁSOK A KÉRDÉSKÖRBE

Amint a bevezetésben is írtam, a szavazótáborok politikai szociológiai vizsgálata nem újdonság a magyar szociológiában és politikatudományban. Több neves kutató is foglalkozott és foglalkozik a kérdéskörrel, ezért elméleti bevezetésként szükségét érzem, hogy alapvető eredményeiket és vizsgálataikat bemutassuk. Elsőként Körösényi András kutatási eredményeit mutatom be.

KÖRÖSÉNYI ANDRÁS ELEMZÉSE A SZAVAZÓTÁBOROK TÁRSADALMI ÖSSZETÉTELÉRŐL

Körösényi szerint minden párt arra törekszik, hogy minél több szavazathoz jusson, és természetesen arra is, hogy lehetőleg a társadalom min-

den rétegének és csoportjának támogatását megnyerje. Ez azonban csak kisebb vagy nagyobb, de sohasem teljes mértékben sikerül, mivel a pártok ideológiájuk, politikai karakterük, programjuk, valamint pártelitjük személyi összetétele következtében eltérő mértékben vonzóak az egyes demográfiai, szociológiai, vagy kulturális jegyek mentén meghatározott társadalmi csoportok tagjai számára. A legtöbb párt továbbá nagyobb erőfeszítéseket tesz egyes csoportok megnyerésére, míg másokat elhanyagol. Pártok és szavazók kapcsolatát a pártok szavazótáborának összetétele éppúgy jellemzi, mint a különböző társadalmi csoportokon belül megfigyelt eltérő pártpreferenciák. (Körösényi 1998:134)

A pártpreferenciák szorosan összefüggnek demográfiai (nem, életkor, lakóhely) szociológiai (foglalkozás, jövedelem, osztályhelyzet) szervezeti (szakszervezeti tagság, egykori párttagság, templomba járás) és kulturális (vallás, értékpreferenciák) tényezőkkel. A pártokat a szavazók általában hajlamosak olyan jellemzőkkel felruházni, amelyeket maguknak is tulajdonítanak, de ez visszafelé is működik, hiszen egyes pártok szavazótáborait a társadalom karakterisztikus jellemzőkkel ruházza fel. Ilyen volt például a Független Kisgazdapárt, a Kereszténydemokrata Néppárt szavazótábora 1990 és '94 között, és hasonlóan karakterisztikus szavazótáborral rendelkeztek a szocialisták is. (Körösényi 1998:134)

A szerző könyvében országos viszonylatban hat kérdést vizsgál a szavazótáborokkal kapcsolatban, melyeket részben meg is válaszol egy 1994-es adatfelvétel eredményével. Ezek az eredmények természetesen ma már nem tekinthetők relevánsnak, de jó kiindulási alapot jelenthetnek az elemzéshez. Az első kérdés az, hogy a választások időpontjához képest a választó mikor döntötte el, melyik pártra kíván szavazni, ezzel a szerző a szavazók preferenciájának stabilitását vizsgálja, mivel azonban ilyen jellegű kérdés a szegedi kutatásban nem szerepel, ezért ennek a szempontnak a vizsgálatától kénytelen vagyok eltekinteni. A következő fontos dimenzió a lakóhely típusa, ami azonban Szeged esetében szintén nem merül fel értékelhető vizsgálati szempontként, legfeljebb annyiban, hogy egy nagyvárosi mintáról van szó, melynek jellemzői lényegesen eltérnek az országos és falusi mintáktól, azonban hasonlatosak a többi nagyváros jellemzőihez. (Körösényi 1998:136)

A harmadik fontos szempont a vallásosság, amit a Szeged-vizsgálat 2000-es kérdőívében mi is megtudunk vizsgálni; ezzel kapcsolatban Körösényi konklúziója az országos minta alapján egyértelműen az, hogy a vallásosság az MSZP-szavazók körében szignifikánsan kisebb mértékű, mint a FIDESZ-szavazók körében. Ezt a konklúziót mint hipotézist a szegedi adatfájlban a pártpreferenciák és a vallásosság kapcsolatának vizsgálatára átvettem. A negyedik fontos dimenzió a szavazótáborok megoszlá-

sa foglalkozási csoportok szerint. Körösényi vizsgálata idején jóval több felső vezető volt az MSZP támogatója, mint bármely más pártnak. Ezt a kérdést is vizsgáljuk a szegedi adatok segítségével.

Körösényi elemzése szerint az ötödik dimenzió az életkor. Négy életkori csoportot alakított ki: 18-tól 34 évesig, 34-től 49 évesig, 50-től 65 évesig, valamint 65 év felettiek. Az adatok tanúsága szerint a Fidesz szavazótáborának többsége fiatal, ehhez képest az MSZP szavazótáborának többsége idősnek mondható. Körösényi utolsó elemzési szempontja az iskolázottság, itt 4 kategóriába sorolta a szavazótáborokat: legfeljebb 8 osztályt elvégeztek, a szakmunkásképzőt végeztek, a középfokú végzettségűek, s felsőfokú végzettségűek. Itt szignifikáns eltérés a szavazótáborok között nem található. Ezeket az elemzési szempontokat is átvettem, az elemzéseket a szeged vizsgálatok adatfájljaiban is elvégzem. (Körösényi 1998:137)

Körösényi szempontjai nagyjából elfogadhatóak az elemzés elvégzéséhez, azonban kiegészítésre szorulnak, kifejezetten szociológiai szempontokkal. Ezért a következőkben Andorka Rudolf összegzését ismertetem.

EMPIRIKUS KUTATÁSTÖRTÉNET A '90-ES ÉVEK KÖZEPÉIG ANDORKA RUDOLF NYOMÁN

Andorka szerint a politikai szociológia legközkeletűbb kutatási kérdése az, hogy ki melyik pártra szavaz, ki melyik pártot támogatja. Azonban ebben a kérdéskörben kevés a megbízható adatforrás, hiszen a rendszeresen végzett politikai közvélemény-kutatások általában nem közlik a különböző pártokra szavazni kívánók társadalmi összetételét. Ennek ellenére a pártok szavazótáborainak vizsgálatának már komoly kutatástörténete van, hiszen az 1990-es első szavazás óta sok kutató foglalkozott a témával. (Andorka 1997:450)

Úttörőnek nevezhető Szelényi Iván és Szelényi Szonja az 1990 évi parlamenti választást követő szavazóbázis elemzése. Adataik azt mutatták, hogy a szavazóbázis a különböző szociológiai ismérvek szerint nem mutatott lényeges különbségeket. Ennek ellenére néhány, a pártokkal közhelyszerűen összekapcsolt tulajdonság beigazolódott, néhány pedig megcáfolódott. Például a Kisgazdapárt szavazótáborába munkás és paraszt körből került ki, akiknek iskolai végzettsége az átlagnál alacsonyabb és vagyoni helyzetük rosszabb. A Magyar Szocialista Párt szavazói között a munkások és parasztok aránya a legkisebb volt. Az SZDSZ és a Fidesz szavazótáborába ekkor az átlagnál lényegesen magasabb arányban tartalmazott értelmiségieket és magasabb iskolai végzettségűeket. Ekkor a Ma-

gyar Demokrata Fórum szavazóbázisa volt a legközelebb az országos átlaghoz, ők voltak akkor a legkevésbé osztálypárt. A vizsgálat kimutatta még, hogy a parlamenti választáson részt nem vevők lényegesen alacsonyabb iskolai végzettségűek és szegényebbek voltak, mint a résztvevők. Ugyanezen adatfelvétel alapján Kolosi Tamás és munkatársai a szavazók véleményét vizsgálták a programokról adott vélemények tükrében. Fő következtetésük az volt, hogy a pártok szavazóinak véleményei nagyon kevésbé térnek el. (Andorka 1997:452)

Az első komolyabb lépés a téma vizsgálatában az 1993-ban végzett kelet-európai rétegződés-vizsgálat segítségével vált lehetségessé, mely tartalmazta a pártpreferencia-vizsgálat alapkérdéseit, azaz: „ha jövő vasárnap lenne a parlamenti választás, elmenne-e szavazni?“, továbbá: „ha biztosan, illetve valószínűleg elmenne szavazni, kire szavazna?“. Ezek a kérdések megegyeznek a 2000. évi Szeged-vizsgálatban feltett pártpreferenciát vizsgáló kérdésekkel. Ebben a nagymintás vizsgálatban is csupán 4 parlamenti párt híveinek száma volt elég nagy ahhoz, hogy összetételüket elemezzék. A szavazáson való részvételi szándék ebben a felvételben is erős összefüggést mutatott a társadalmi helyzettel, jövedelemmel, iskolai végzettséggel. A privilegizáltabb rétegek tagjai nagyobb százalékban állították, hogy részt vesznek a választáson. Csak példaként említem meg, hogy ekkor az MSZP potenciális szavazói közt voltak a legtöbben, akik felsővezetők voltak, s akik felsőfokú végzettséggel rendelkeztek. A munkás szavazók ekkor még nem az MSZP mögé sorakoztak fel, és az életkori összetétel azt mutatta, hogy a Fidesz választói között van a legtöbb fiatal. (Andorka 1997:453)

A következő mérföldkőnek tekinthető Gázsó Ferenc és Stumpf István 1995-ös vizsgálata, amelyben az 1994. évi parlamenti választás eredményeit elemezték a különböző pártok szavazóinak összetétele szempontjából. A '94-es választás kapcsán felvetődik a kérdés a pártpreferenciák stabilitásával kapcsolatban, hiszen a választást megelőző hat hónapban a Fidesz támogatottsága erősen lecsökkent, az MSZP támogatottsága erősen megnőtt. A szerzők ennek okait kutatva arra a következtetésre jutottak, hogy elsősorban a munkások jelentős része az MSZP választói közé állt. Ők 1993 tavaszán még nem rendelkeztek világos pártpreferenciával. Ekkor az MSZP választói táborában két, egymástól eltérő érdekekkel rendelkező nagy tábor volt: a vezető réteg, ezen belül a gazdasági vezetők jelentős része, valamint a szakképzetlen munkások. A szerzők bevezetnek több új fogalmat, a szavazókat csoportokba osztják a párthoz kötődésük erőssége, és szavazatuk konzekvens mivolta szerint. Így konklúziójuk az, hogy a korábban FIDESZT támogató, „gyengén kötődő, nem konzekvens” választók jelentős része átállt az MSZP oldalára. (Andorka 1997:453-454)

A pártpreferenciák ingadozásának mértékéről még részletesebb képet nyújtanak a Magyar Háztartás Panel évről évre végrehajtott adatfelvételei. Így öt különböző időpontból rendelkezünk pártpreferencia-adatokkal, és ezekből kitűnik, hogy az egyes pártok támogatóinak aránya évről évre erősen ingadozott. Mindez arra enged következtetni, hogy a politikai vélemények a magyar társadalomban még kevésbé kristályosodtak ki, ezért a következő években nem csak a pártok szavazóinak aránya, de a politikai vélemények alakulása is nagy átalakuláson fog átmenni. (Andorka 1997:454)

Andorka Rudolf nyomán tehát végighaladtunk a téma kutatástörténetén a kilencvenes évek közepéig. Ez az időszak a módszerek kialakulásának, magyar viszonylatokra való alkalmazásának az időszaka. A következőkben tárgyalt három szerző munkáiban már kiforrott módszerekkel és elemzési szempontokkal dolgozik.

RÓBERT PÉTER VIZSGÁLATA ORSZÁGOS MINTÁN, A PÁRTOK ORSZÁGOS SZAVAZÓTÁBORAINAK ÖSSZETÉTELE

Róbert Péter lényegében a fenti elemzési szempontokkal vizsgálta a parlamenti pártokra vonatkozó trendeket, szavazótáboraik összetételét, 15 hónapos időszakban, 12 adatfelvétel adatai alapján (1998 őszétől 1999 végéig). Lényegében egy átmeneti időszakban vizsgálja a politikai preferenciák alakulását, melynek nem tulajdonít különösebb jelentőséget, de érdekesnek tartja a hónapról hónapra történő összehasonlítást. Ebben az időszakban a FIDESZ kormányzott, és a politikai verseny ténylegesen a két nagy párt között zajlott, a többi párt csupán asszisztált ehhez. Igazi változások csak a FIDESZ és az MSZP szavazótáboraiiban történtek. (Róbert 2000:5-6)

Róbert szempontjai és elemzési módszerei közül sokat átvettem, gondolatmenetét több helyen követésre érdemesnek ítéltem, hiszen munkájában szociológiai és társadalmi-demográfiai szempontok szerinti elemzéseket hajtott végre a két nagy párt szavazótáborán, országos mintán. (Róbert 2000:9)

Az országos mintán a két nagy pártra szavazó nők és férfiak esetében az MSZP szavazótáborában közel fele-fele az arány, azonban a Fidesz szavazótáborában az arány 55-45 a nők javára. Tehát a FIDESZ-re több nő szavazott, mint férfi. A korösszetétel vizsgálatánál figyelembe kell venni, hogy az MSZP inkább épít az idősebb korosztályra, míg a FIDESZ mint egykori generációs párt inkább a fiatalabb nemzedékre. Az országos adatok szerint az MSZP szavazóinak közel negyede 60 év feletti, fele közép-

korú s 28 %-a fiatal. Ez egy meglehetősen egyenletes eloszlásnak tűnik, de elmondható, hogy a párt szavazótáborá idősebb, mint a FIDESZ-é. A FIDESZ választóinak bő kétötöde középkorú, ugyancsak kétötöde fiatal, és szűk egyötöde 60 év feletti. (Róbert 2000:10)

Az iskolai végzettség szerinti vizsgálódásnál kiderült, hogy országosan az MSZP szavazóinak 13 %-a diplomás, 28 %-a érettségizett s 59 %-a ennél alacsonyabban iskolázott. Ez a megoszlás egy az átlagnál képzetesebb szavazótáborról tanúskodik, a diplomások enyhén felülreprezentáltak, az érettségizettek nagyobb mértékben, mint az országos átlag. A FIDESZ szavazótáborában a diplomások aránya 11 %, ami megfelel az országos átlagnak, és nincs jelentősebb eltérés attól az érettségizettek és az alacsonyabb végzettségűek tekintetében sem. Róbert megjegyzi, hogy az MSZP támogatóinak száma úgy növekedett meg, hogy a szavazótábor iskolai végzettsége statisztikailag szignifikáns módon nem változott meg. A Fidesz szavazótáborá valamelyest módosult iskolázottság tekintetében 1999 végére, de jellemző, hogy inkább az alacsonyabb iskolai végzettségűk hagyták el a pártot. (Róbert 2000:11)

Társadalmi osztályszerkezet tekintetében vizsgálódásához Róbert a Goldthorpe-féle osztályszerkezetet használta fel, míg én dolgozatomban a társadalmi önbesorolás módszerével dolgozom, ezért ez a két szempont nem összehasonlítható. (Róbert 2000:11-12)

A jövedelmi helyzet mérésére az egy főre jutó háztartási jövedelmeket használta fel Róbert, kvintilisekre számítva. Mivel itt az alapfeltételezés az, hogy minden cellába 20 % jut, az adatok értelmezése egyszerűbbnek tűnik. Az MSZP esetében a sor így néz ki, az alsó kvintilistől haladva a felső kvintilisig: 15, 16, 20, 23, 26 %. Ennek alapján elmondhatjuk, hogy az MSZP szavazótáborában a jobb jövedelmi helyzetűek felülreprezentáltak. A Fidesz esetében a számsor 22, 21, 20, 18 és 18 %, ebből látható, hogy itt az alacsonyabb jövedelműek felülreprezentáltak, ellentétben az MSZP szavazótáborával. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a FIDESZ választói között túlsúlyban vannak a rosszabb jövedelmi helyzetűek. (Róbert 2000:12)

A hit tekintetében az országos mintán az MSZP szavazói közül minden harmadik nem vallásos, miközben a semmilyen egyházhoz nem kötődő szavazók csak egyötöd arányban találhatók meg a Fidesz választói között. (Róbert 2000:13) A vallásosság, mint ahogy fentebb írtam, az egyike azoknak a törésvonalaknak, amelyek mentén komoly különbségek húzódnak meg a pártok szavazótáborai között, a baloldali pártoknál (MSZP) kisebb a vallásosok aránya, ellentétben a politika jobb oldal pártjaival, ahol ez az arány nagyobb, mint az országos átlag.

A volt MSZMP-tagság tekintetében az MSZP szavazótáborában 20%

vallotta magát volt tagnak, ezzel ellentétben a FIDESZ szavazótáborában csupán 5 %. Ez egyértelműen megmutatja, hogy a volt állampárt egykori hívei nagyobb arányban csoportosulnak a Magyar Szocialista Pártban, mint a FIDESZ-ben. Ez a jelenség is összecseng a fentebb leírtakkal, hiszen a nomenklátúra törésvonal, azaz az egykori kommunista állampártba való integráltság is fontos megosztó tényező lehet a pártok szavazótáborai között. (Róbert 2000:13)

FALUSI SZAVAZÓTÁBOROK GAZSÓ FERENC KUTATÁSAI NYOMÁN

Gazsó Ferenc a falusi pártpreferenciák vizsgálatáról írt két tanulmánya úttörő a falusi lakosság politikai preferenciáinak vizsgálatában. Elsőként készített többdimenziós elemzést a falun élő választóközönség szociológiai jellegzetességeit, a falusi lakosság politikai orientációit megismerendő. Ismert, hogy a településszerkezet mentén a választói viselkedés jellegzetesen eltérő karaktertípusai rajzolódnak ki. Az országos pártpreferencia-kutatások rendszeresen jegyzik a falunk élő választópolgárok pártpreferenciáit is, és ezek rendszerint alátámasztják, hogy a település a pártpreferenciák szóródásának egyik jelentős dimenziója. Célja az volt, hogy empirikus elemzés segítségével megismerje a falusi választói népesség és a pártok viszonyának bizonyos jellegzetességeit. (Gazsó 2000:2).

Gazsó másik tanulmányában – mely lényegében az előzőnek egy része átdolgozva – a falusi lakosság adatait az országos adatokkal hasonlítja össze, és bizonyítja, hogy a falusi és országos preferenciák között és a szavazótáborok összetételében jelentős különbségek vannak. Egy számunkra is fontos megállapítást idéznék: „A hazai társadalomkutatásban a falu-város dimenziót a pártpreferenciákat erőteljesen differenciáló háttérváltozóként értelmezik, sőt a kutatók egy részének felfogása szerint a falusi település egyenesen objektív szociokulturális jellegzetességeket hordozó és ilyen értelemben a politikai mezőt törésvonal jelleggel megosztó faktor”. (Körösényi, idézi: Gazsó 2001:47)

Gazsó megállapítja, hogy a falun élő választóközönség csaknem hattizede alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, nem rendelkezik semmiféle szakképesítéssel, tudástökével, amelynek segítségével egy tisztas, stabil megélhetést biztosító pozícióra tudna szert tenni, egy munkahelyen el tudna helyezkedni vele. Elsősorban a nyugdíjasok iskolai végzettsége alacsony, azonban iskolázatlan és szakképzetlen a munkaképes korú (18-60 éves) lakosság közel egyharmada is. Ezért tudjuk, hogy a falusi munkaképes lakosság alacsony iskolai végzettséggel rendelkező 40 százaléka ki-

szorult a munkaerőpiacról. Összességében a falusi lakosság 38%-nak van folyamatos foglalkoztatást biztosító munkahelye, ez az arány országosan 52%. (Gazsó 2001.) Társadalmi helyzetüket tekintve a falusi lakosság minden második tagja fizikai munkás szakképzettség nélkül, és ezek az emberek a szubjektív önbesorolásnál is a társadalom legalsó rétegeibe sorolják magukat. Életkörülményeik, helyzetük és kilátásaik alapján ezek az emberek nagy többségében magukat alsó- és munkásosztályba sorolják. Érdekes még az a tendencia, hogy ezek az emberek nagyon magas arányban tartják magukat a rendszerváltás veszteseinek. (Gazsó 2001)

A PÁRTOK VÁLASZTÓINAK TÁRSADALMI HÁTTERÉRŐL ANGELUSZ – TARDOS NYOMÁN

Angelusz Róbert és Tardos Róbert tanulmányában áttekintette a hat parlamenti párt szavazótáborának szociális-demográfia jellegzetességeit. Ebből én a két nagy pártra vonatkozó eredményeiket emelném ki. Az MSZP esetében a korábbi MSZMP-tagságot tartják a döntő rekrutációs tényezőnek, emellett azonban némi szerepet játszik a mobilitás is. Az MSZP szavazótáborában az átlagosnál nagyobb számban fordulnak elő olyanok, akiknek az iskolai végzettsége meghaladja szüleik iskolai végzettségét. (Angelusz-Tardos 2000:24)

A FIDESZ szavazótáborának rekrutációjában az életkor az egyik fő tényező, emellett felfedezhető egyféle heterogenitás, mert míg az MSZP-nél a felfelé mobilitás, a FIDESZ esetében a lefelé mobilitás és az immobilitás jelenik meg önálló tényezőként. A leblokkolt mobilitás lehet a politikai beállítódások egyik szociális indítéka. A szerzők megállapítják, hogy a pártok szavazótáborát legmarkánsabban elkülönítő „erőforrás”-dimenzió egyaránt tartalmaz kulturális, anyagi és társadalmi erőforrásokat. (Angelusz-Tardos 2000:25)

A SZAVAZÓTÁBOROK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE A SZEGEDI MINTÁN

(A pártok támogatottsága az összes megkérdezett körében)

A preferenciát vizsgáló kérdések eredménye a teljes lakosságra nézve a következő: 2000-ben a FIDESZ-MDF támogatottsága 16,4 %, az MSZP támogatottsága 19,5 %. Ekkor még az MSZP vezetett a két párt közötti versenyben a szegediek körében, azonban 2001-re ez a tendencia megfordul, ekkor a FIDESZ-MDF támogatottsága 26,6 %, az MSZP-é pedig

22,6%. Láthatjuk tehát, hogy 2001-ben már a polgári erőknél volt az előny. Ezek a százalékok egybeesnek azon érvényes esetszámok arányával az adatfájlokban, melyeknek segítségével a szavazótáborokat vizsgálni tudjuk. A hozzájuk tartozó elemszám: 2000-ben a FIDESZ-MDF-re szavazók száma a mintában 181 fő, MSZP-s szavazóké 214 fő, 2001-ben FIDESZ-MDF-s szavazók 312 fő, MSZP-s szavazók 265 fő.

FÉRFI ÉS NŐI SZAVAZÓK

Az MSZP és a FIDESZ-MDF szavazótáborainak nemek szerinti összetételét a Melléklet 1. pontja alatt találhatjuk meg. A táblázatban sorszázalékok szerepelnek, tehát a két adatfelvételi időpontra vonatkozóan leolvasható, hogy a férfiak és a nők milyen arányban szavaztak a pártokra.

Az MSZP szavazói között az arány majdnem 50-50 % a nemek között mind a két adatfelvétel esetében. Ellenben a FIDESZ-MDF-re mind a két időpontban több nő szavazna, mint férfi. Az arány 2000-ben 60,8-39,2, 2001-ben 59,2-40,8 (az első szám a nők aránya, a második a férfiaké). Ennek alapján elmondhatjuk, hogy a FIDESZ-MDF szavazótáborában magasabb a nők aránya, mint a férfiaké, míg az MSZP szavazótáborában az arány közel kiegyenlített. Az arányok az időben jelentősen nem változtak meg. A nők arányában komoly változás a szavazótáborokban az eltelt egy év alatt nem történt.

IDŐS ÉS FIATAL SZAVAZÓK

Az elemzéshez három korcsoportot különböztettünk meg: a legfeljebb 35 éveseket (fiatalok), a 36-60 éveseket (középkorúak), és a 60 év felettieket (idősek). A Melléklet 2. pontja alatt találhatjuk a táblázatot, melynek megfelelő sorszázalékos megoszlásai mutatják a pártok szavazótáborainak korösszetételét. Elmondhatjuk, hogy az MSZP jobban épít az idős korú szavazókra, mint a FIDESZ-MDF (Róbert:10). Az adatok szerint ez a különbség a két párt szavazótábora között nem ennyire éles, és a két adatfelvételi időpont között jelentősen megváltozik. A 60 év felettiek aránya az MSZP szavazótáborában 2000-ben még 26,2 %, azonban 2001-ben már csupán 18,9 %. Az arány hasonlóan alakul a FIDESZ-MDF esetében is. Ez a jelenség sokféle magyarázatot kaphat. Legvalószínűbb ok az, hogy a 2001-es vizsgálatban többen adtak választ a pártpreferenciát vizsgáló kérdésre, tehát a népességben a bizonytalanok aránya a választás közeledtével csökkent, az idős korú népesség viszont már 2000-ben is stabil prefe-

renciaikkal rendelkezett. Ezt alátámasztja a fiatalok jelentős mértékű aránynövekedése 2001-ben. Ez a tendencia azonban még mindig hozza azt az országos trendet, hogy a FIDESZ-MDF szavazótáborra inkább nevezhető fiatalabbnak, mint az MSZP-é.

A középkorúak esetében az arányok azt mutatják, hogy ez a csoport inkább szavaz az MSZP-re, mint a FIDESZ-MDF-re, de statisztikailag szignifikáns különbség nem mutatható ki. Hasonló a helyzet a fiatalokkal, akik azonban nem az MSZP-t, hanem a FIDESZ-MDF-et preferálják inkább. Elmondhatjuk, hogy a pártok szavazótáborainak szélesedésével, a tömegpárttá válás folytatódásával ezek a különbségek egyre kisebbek lesznek, azonban a pártok „közismert karaktereihez” hozzátartozik ez a különbség a szavazótáborok között. Hiszen a Fidesz elvileg rétegpártként indult útjára, míg az MSZP-t indulása óta az idősebb rétegek támogatják. A középkorúak aránya a fiatalok arányának növekedésével csökkent az MSZP szavazótáborában, míg a FIDESZ-MDF szavazótáborában a fiatalok aránya 2000-ről 2001-re közel 6 %-kal emelkedett, és ez a középkorú szavazók kismértékű, az idős szavazók picivel nagyobb mértékű aránycsökkenésével járt.

A SZAVAZÓTÁBOROK KÜLÖNBSÉGEI ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINT

Az iskolázottságot három szintre bontottuk a vizsgálatban. Az alapfokú végzettségbe tartoznak azok, akik nem fejezték be az általános iskolát, az alapfokú végzettségűek és a szakmunkás képesítésűek tehát azok, akik nem szereztek meg az érettségit. Középfokú végzettségűek azok, akik valamilyen közoktatási intézményben érettségit szereztek, és felsőfokúak azok, akik főiskolán, egyetemen diplomáztak. A sorszázalékok szerinti megoszlások a Melléklet 3. táblázatán láthatóak.

A nagyvárosi minta jellegéből adódóan Szegeden az iskolázottság jóval magasabb, mint az országos átlag. A pártok szavazótáborai esetében is kitűnik ez, viszont ebben az esetben is azt mondhatjuk, hogy az arányok kiegyenlítettek. A FIDESZ-MDF szavazótáborában mind a két évben magasabb a diplomások aránya, mint az MSZP szavazótáborában, és ezzel összhangban megfigyelhető, hogy a középfokú végzettségűek aránya az MSZP szavazótáborában a nagyobb. 2000-ben még magasabb az alapfokú végzettségűek aránya az MSZP szavazótáborában, azonban 2001-re ez az arány a FIDESZ-MDF javára módosul. 2000-ről 2001-re az arány 31,5 %-ról 36,5 %-ra emelkedik, ezzel együtt növekedett, de nem ilyen jelentős mértékben a középfokú végzettségűek aránya is, ezzel párhuzamban a

diplomások arányának drasztikus, több mint 7 százalékos csökkenése tapasztalható. A diplomások aránya az MSZP szavazótáborában is csökkent, de nem ilyen nagy mértékben. Ebben az esetben is érzékelhető a 2000-es és a 2001-es adatfelvétel közötti különbség, amit a korösszetétel magyarázatánál próbáltunk bemutatni.

Az iskolai végzettség az egyik olyan jellemző, ami a szegedi mintában sokkal magasabb, mint az országos mintában, pont a nagyvárosi jegyek miatt. Róbert Péter 1999 végi adatai szerint az MSZP szavazótáborában a diplomások aránya 18 %, ami sokkal magasabb mint a 11 %-os országos átlag. A FIDESZ esetében ez az arány 13 %, ami szintén magasabb az országos átlagnál, de nem olyan nagy mértékben felülreprezentáltak benne a diplomások, mint a másik nagy pártéban. A szegedi szavazótáborokban az arány, mint láthatjuk 2000-ben az MSZP esetében 38,1 %, 2001-ben 30,8 %, a FIDESZ-MDF esetében 2000-ben 32,2 % 2000-ben 28,8 %. Ezt alátámasztja a nagyvárosi mintáról írt szövegrész, melyben megállapítjuk, hogy a városokban élők között magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint az országos arány, és sokkal magasabb, mint a községekben élő diplomások aránya.

A SZAVAZÓTÁBOROK KÜLÖNBSÉGEI JÖVEDELMI HELYZET SZERINT

A jövedelmi helyzet vizsgálatára a háztartás jövedelmének egy főre jutó részét használtuk, kvintilisekre osztva. A táblázatok a szavazótáborok jövedelmi megoszlásáról a Melléklet 4. (FIDESZ-MDF) és 5. (MSZP) részében láthatóak, ezeken szintén a sorszázalékos megoszlások szerepelnek. Az alapmegoszlás az lenne ebben az esetben, hogy minden cellában 20 % kapna helyet. Ezért ehhez képest tudunk viszonyítani. Az MSZP esetében a sor a legalsótól a legfelső kvintilisig 2000-ben 17,5; 12; 20,8; 25,1; 24,6 és 2001-ben 19,6; 23; 13,6; 28,5; 15,3. Az első számsorból jól látszik, hogy az MSZP esetében a magasabb jövedelműek felülreprezentáltak voltak a 2000-es felvétel idején. A második számsoron azonban látszik egyféle kiegyenlítődés. A FIDESZ-MDF szavazótáborának jövedelmi helyzete a következőképpen alakult: 2000-ben: 24,7; 18,7; 17,3; 16; 23,3 és 2001-ben 17,8; 22; 18,9; 29,2; 12,1. Az első számsor alapján a FIDESZ-MDF szavazótáborában hasonló arányban találhatóak meg az alacsony jövedelműek, mint a magas jövedelműek (1. és 5. kvintilis), ez azonban 2001-re jelentősen megváltozik, a szavazótábor inkább a 2-3-4-es kvintilisbe csoportosul, a szélső kvintilisekben szereplő szavazók aránya csökken. Az MSZP esetében is észrevehető ez a tendencia. A 4., felső közép

kvintilisbe tartozók a 2001-es évben mindkét szavazótáborban igen magas arányt képviselnek. A FIDESZ-MDF szavazótáborában 29,2 %, az MSZP-ében 28,5 %.

A jövedelmi helyzetről érdemes bővebben szót ejteni, hiszen a kvintilisekbe a várt eredmény minden cella esetében 20 %, és ehhez képest mindkét párt adatai jelentősen eltérnek. Az 1999 végi országos arány megtalálható fentebb a dolgozatban, Róbert Péter tanulmányának bemutatásánál. (Róbert 2000:12) Ott az a tendencia került leírásra, hogy az MSZP szavazótáborában felülreprezentáltak a magasabb jövedelműek, mint a FIDESZ szavazótáborában. Ez az MSZP 2000-es adatsorára ránézve ilyennek is tűnik, azonban 2001-ben komoly elmozdulás figyelhető meg, a legmagasabb jövedelműek aránya jelentősen, több mint 9 %-kal csökkent a párt szavazótáborában. A FIDESZ-MDF esetében ez a csökkenés több mint 11 %-os. Ezért elmondhatjuk, hogy tapasztalható egyféle kiegyenlítődés, a 2001-es vizsgálat adatai alapján a jövedelmekben alig van különbség a két szavazótábor között. Ennek a kiegyenlítődésnek az okát azonban nem tudni miben kell keresni.

Itt kell megemlíteni, hogy a válaszadók a jövedelmi adatokat a tapasztalatok szerint nem mindig pontosan adják meg a kérdezőbiztosoknak, ezért ezek az eredmények nem tekinthetők teljesen pontosnak, ellenben véleményünk szerint mint jelzőszámok kiválóan működhetnek és bemutatathatják a főbb tendenciákat a szavazótáborok jövedelmi helyzetében, azoknak alakulásában.

KÜLÖNBSÉGEK FOGLALKOZÁS SZERINT

A szavazótáborok közötti foglalkozásbeli különbségekhez 4 kategóriát használtunk fel, ezek: a vállalkozó, vezető beosztású alkalmazott, szellemi alkalmazott és a fizikai alkalmazott. A táblázatok az eredményekkel a Melléklet 6. és 7. részében láthatóak, az eddigiekhez hasonló sorszázalékos formában.

Az országos adatok szerint a vállalkozók a FIDESZ szavazótáborában szerepelnek nagyobb arányban, mint az MSZP-ben, azonban 2000-ben Szegeden az MSZP szavazótáborában magasabb a vállalkozók aránya, de ez 2001-re megfordul.

A vezető alkalmazottak aránya az MSZP szavazótáborában magasabb, azonban az adatokon látszik egyféle tendencia, hogy ennek a rétegnek az aránya az MSZP szavazótáborában csökken, a FIDESZ-MDF-ében pedig nő. A szellemi alkalmazottak aránya a FIDESZ-MDF szavazótáborában 2000-ben 44,8 %, 2001-ben 36,2 %, az MSZP szavazótáborában 2000-ben

34,7; 2001-ben 29,4. Mindkét szavazótábor esetében csökken tehát a szellemi alkalmazottak aránya, a FIDESZ-MDF-ében, ahol az arány eleve magasabb volt, nagyobb mértékben. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy a szellemi alkalmazottak lényegesen nagyobb arányban jelennek meg a FIDESZ-MDF szavazótáborában, mint az MSZP-ében. Ez megfelel az országos tendenciáknak, mivel országosan az MSZP szavazótáborában magasabb a vezetők aránya, mint a FIDESZ-ében, és a szegedieknek is, hiszen előzőleg megállapítottuk, hogy a FIDESZ-MDF szavazótáborába valamivel magasabb arányban tartalmaz képzetlenebb embereket, mint az MSZP-é. A fizikai alkalmazottak aránya 2000-ben közel azonos a két párt szavazótáborában, azonban 2001-re ez az MSZP javára módosul, több mint 4 %-kal magasabb a fizikai alkalmazottak aránya a Magyar Szocialista Párt szavazótáborában.

KÜLÖNBSEGEK TÁRSADALMI OSZTÁLY SZERINT

Az eddigi elemzéseim a két vizsgálat, a 2000-es és a 2001-es adatainak összehasonlításán alapultak. Azonban sok kérdés, ami fontos lehet a pártválasztás szempontjából, nem szerepel mind a két kérdőívben. Innentől ezeknek a tárgyalására térek rá.

Önbesorolós módszer

Az egyik ilyen nagyon fontos kérdés a társadalmi osztály szerinti önbesorolás kérdése. Az önbesorolós módszer¹ lényege az, hogy az embereknek felteszik a kérdést, érzésük szerint milyen társadalmi osztályhoz tartoznak. A szerkezet- és rétegződésvizsgálat ezen speciális módszerét először Magyarországon Kolosi Tamás, Papp Zsolt és szerzőtársaik használták fel, az 1970-es években négy kisebb helyi mintán végzett vizsgálatukban. (Andorka:155)

Ők ezeknek a vizsgálatoknak az eredményeit a Réteghelyzet, rétegtudat című könyvükben publikálták. Kolosi és szerzőtársai pontos megítélést, nagyfokú tudatosságot tételtek fel a megkérdezettek részéről, az embereket nem csak saját helyzetükről, hanem a magyar társadalom helyzetéről is megkérdezték. (Kolosi-Papp:192)

Az egyik legkorábbi ilyen jellegű vizsgálatot Richard Centers végezte az Egyesült Államokban. Centers a Fortune magazin közvéleménykutatása nyomán kezdte el saját kutatását. A Fortune magazin felmérése azt

¹ A módszer megnevezése Anthony Giddens: Szociológia című könyvének magyar fordításában szubjektív módszer, azonban a két kifejezés egy dologra utal. Én e tanulmányban a Kolosi Tamás, Papp Zsolt-féle önbesorolós módszer kifejezést alkalmazom.

mutatta, hogy az amerikaiak 80%-a a középosztályba sorolja magát. Centers azonban rámutatott arra, hogy a magazin csupán három válaszlehetőséget kínált: alsó osztály, középosztály és felső osztály. Véleménye szerint, ha bevezetnek egy negyedik kategóriát, a munkásosztályt, akkor a saját mintájában szereplő emberek fele kész besorolni magát ebbe a kategóriába, azonban az emberek nem szívesen azonosulnak az alsó osztály kifejezéssel. Mary és Robert Jackman nemrégiben megpróbálta Centers módszerét alkalmazni. Az emberektől megkérdezték, hogy a felsorolt osztályok közül (szegény, munkásosztály, középosztály, felső középosztály, felső osztály) melyikbe sorolnák be magukat. A kapott eredmény szerint a megkérdezettek közül körülbelül 8% tekintette magát szegénynek, 37% a munkásosztályhoz, 43% a középosztályhoz, 8% a felső középosztályhoz és 1% a felső osztályhoz sorolta magát. (Giddens:235)

ÖNBESOROLÁS A SZEGED STUDIES-BAN

A Szeged 2001 kérdőívben szerepel ilyen kérdés. Az osztálybesorolás több nyugat-európai ország esetében jó statisztikai kapcsolatot mutatott a pártpreferenciákkal (Nieuwebeerta, idézi: Róbert 2000:11)

Az általunk felhasznált osztálybesorolás elemei a következők: alsó osztály, munkásosztály, középosztály, felső középosztály és legfelsőbb osztály. Legfelsőbb osztályba csupán egy megkérdezett sorolta be magát, ezért a statisztikai elemzésekből ezt a szempontot kihagyjuk. A sorszámok tartalmazó táblázatok a Melléklet 8. (FIDESZ-MDF) és 9. (MSZP) részében találhatóak meg. A középosztály aránya mindkét párt esetében közel azonos a szavazótáborokban, komoly eltérés igazán csak a munkásosztály és a felső középosztály esetében van. A munkásosztályba több MSZP-s szavazó sorolta be magát (33,3 % szemben a 26,4 %-al), míg a felső középosztályba több FIDESZ-MDF-s szavazó (11,3 % szemben a 4,6 %-al) gondolja magát a helyzeté, életkörülményei, lehetőségei alapján. Ezek a különbségek összhangban vannak a pártokról kialakult képpel, hiszen elvileg egy szocialista párt a munkásokat kellene, hogy maga köré tömörítse, míg egy polgári párt a tehetősebb rétegeket.

A változók eredeti keresztábrájára elvégeztem egy Khí-négyzet próbát, mely a pártválasztás és a társadalmi önbesorolás közötti kapcsolatot vizsgálja. Kiinduló hipotézisem az volt, hogy a változók között nincs kapcsolat, azonban a Khí-négyzet próba eredménye erre rácafol, a változók között szignifikáns kapcsolat található (szignifikancia érték: 0,027, szignifikancia szint: 0,05, a Khí-négyzet próba táblázata a Melléklet 9. részében található meg) A statisztikai kapcsolat tehát igazolható a változók között.

Hipotézisem az volt, mint ahogy azt már az előzőekben is láthattuk, hogy nem található kapcsolat a független és függőváltozók között. A coefficients táblázatban ebben az esetben statisztikailag szignifikáns eredményt nem kaptunk, azonban a standardizált béta értékek negatívak. A regresszió esetében a negatív értékek negatív hatást, a pozitív értékek pozitív hatást jelentenek. Így tehát elmondhatjuk, hogy aki a társadalmi önbesorolásban elhelyezte magát, kisebb eséllyel szavaz a FIDESZ-MDF-re, mint az MSZP-re. Legkisebb eséllyel a munkásosztály (-0,472) és a középosztály (-0,453) tagjai teszik ezt. Ezek az eredmények összhangban állnak eddigi eredményeinkkel.

KÜLÖNBSEGEK VALLÁSOSÁG SZERINT

A vallásosság az egyik olyan törésvonal, amely nemcsak Nyugat Európában, de Magyarországon is megjelenik, és egyféle választóvonalaként funkcionál az egyre inkább homogenizálódó pártok között. Ennek elemzését a szegedi minta esetében is fontosnak tartottam elvégezni.

Vallásosságra vonatkozó kérdés a Szeged 2000 kérdőívben szerepelt. Ezért jelen esetben ennek az adataira építke. A vallásosság esetében 3 kategóriát különböztet meg: vallásos, nem vallásos, bizonytalan. A szavazótáborok vallásosság szerinti besorolását a Melléklet 10. részében levő táblázat tartalmazza, az adatokat sorszázalékos formában megjelenítve.

A két párt szavazótáborára vallásosság tekintetében markáns különbségeket mutat. A FIDESZ-MDF szavazótáborában a magukat vallásosnak vallók aránya 64,4 %, míg az MSZP-ben ez csupán 39,8 %. Ez betudható a két párt által képviselt világnézeti különbségeknek, és a tradicionális értékek mibenlétéről vallott különbségeknek. Erre a szempontra tehát az eddigiek közül a legkevésbé volt hatással a gyűjtőpárttá válás, a különbségek elmosódása.

Az országos arányhoz képest a magukat vallásosnak valló MSZP- és Fidesz szavazók aránya lényegesen kisebb a szegedi mintában. Ez betudható a városok szekuláris jellegének, a vallás kiszorulásának a városi emberek mindennapi életéből. A tendencia azonban megfigyelhető, hasonlóan az országoshoz, hogy a FIDESZ-MDF-s szavazótáborban lényegesen többen vallják magukat vallásosnak, mint az MSZP-ében.

Ezeknek a változóknak az eredeti kereszt táblájára is elvégeztem egy Khí-négyzet próbát, melynek kiinduló hipotézise az volt, hogy a változók között nincs kapcsolat. A kapott eredmények tükrében a kiinduló hipotézist elvetjük, hiszen a próba erős kapcsolatot mutat (szignifikancia érték: 0,000 , szignifikancia szint: 0,01, az eredeti táblázat megtalálható a Mel-

léklet 10. részében) a változók között. Ezzel tehát bebizonyosodott, hogy a vallásosság az egyik legfontosabb különbség a két szavazótábor között.

Az eltérés a pártok között vallásosság tekintetében a szegedi minta esetében nagyon jelentős, nagyobb mint az országos minta esetében. Ezért feltételezhetjük, hogy ez egy tipikus nagyvárosi szavazótábor egyik markáns jellemzője lehet.

KÜLÖNBSÉGEK AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ MUNKÁJÁVAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG SZERINT

Ezt az adatot a 2001-es kérdőív alapján vizsgáltam. Ez az országos vizsgálatokban nem használt szempont, azonban a szegedi vizsgálatban igen. Feltételeztem, hogy az országgyűlési képviselő munkájának megítélése és a pártválasztási szándék között található kapcsolat, hiszen a logika azt diktálja, hogy ha rosszul dolgozik a képviselő, a szavazók le akarják váltani, azonban ha jól, pozíciójában a választáson is meg kívánják erősíteni. Ez alól kivételek lehetnek azok a választók, akik erős pártkötődésekkel rendelkeznek, az ő esetükben feltételezhetjük, hogy az országgyűlési képviselő munkájának minősége nem befolyásolja szavazatukat, hiszen magukat ettől függetlenül egy másik párthoz kötik.

A táblázat a sorszázalékos adatokkal a Melléklet 11. részében található. Ebből kitűnik, hogy az akkori kormánypárti (FIDESZ-MDF) szavazók elégedettebbek a képviselők munkájával, ennek az oka az lehet, hogy ekkor Szegeden nem volt ellenzéki parlamenti képviselő. Tehát ebből kitűnik, hogy a kormánypárti szavazók inkább elégedettek képviselők munkájával, mint az ellenzékiek.

A különbségek markánsak, a FIDESZ-MDF szavazótáborában nagyobbraért elégedett a képviselő munkájával 24,7 %, szemben az MSZP 19,5 %-ával és teljes mértékben elégedett 18 %, szemben az MSZP 11,9 %-ával.

Ezek között a változók között is statisztikai kapcsolat meglétét vizsgáljuk, a Khí-négyzet próba elvégzésével az eredeti keresztábrán. Kiinduló hipotézisem ebben az esetben is az volt, hogy nincs kapcsolat a két változó között. A próba azonban szignifikáns kapcsolatot mutatott ki a változók között. (szignifikancia érték 0,017, szignifikancia szint: 0,05, az eredeti táblázat megtalálható a Melléklet 11. részében). Ezek az eredmények tehát jelzik, hogy van kapcsolat az országgyűlési képviselő munkájának megítélése és a pártválasztás között.

A SZEMÉLYES HELYZETBEN A RENDSZERVÁLTÁS ÓTA BEÁLLT VÁLTOZÁSOK ÉS A PÁRTVÁLASZTÁS KAPCSOLATA

A Szeged 2001 vizsgálatban szerepel egy kérdés, ami azt tudakolja, hogy a megkérdezett hogyan ítéli meg, az ő személyes helyzete hogyan változott meg a rendszerváltás óta. Három kategória található meg itt: inkább rosszabb lett, se jobb, se rosszabb nem lett és jobb lett. Az eredményeket sorszázalékos formában tartalmazó táblázat a Melléklet 12. részében található meg.

Az országos vizsgálatokban tanúság, hogy az egykori MSZMP-t tagságnak szignifikáns hatása van a pártválasztásra (Róbert 2000:13). Ez a kérdés véleményem szerint hasonló alapokon nyugszik, hiszen azt vizsgálja, hogy a megkérdezett melyik rendszerben érzi jobban magát, a rendszerváltás előttiben vagy utániban. Persze az egykori állampártból sok szavazó a FIDESZ táborába került át, de többen kerültek az „utódpárt” berkeibe. A táblázat adataiból leolvashatjuk, hogy az MSZP szavazók relatív többsége, 48,6 %-a vélté úgy, hogy személyes helyzete a rendszerváltás óta rosszabbodott, szemben a FIDESZ-MDF-s szavazók 20,9 %-ával. Ez igen jelentős különbség, és megtalálható a „táblázat másik végén” is, a személyes helyzet javulását a FIDESZ-MDF szavazók 34,9 %-a vallotta, emellett azonban ugyanígy csak az MSZP-s szavazók 14,9 %-a nyilatkozott. Érdekes még megjegyezni, hogy a FIDESZ-MDF szavazók relatív többsége a se jobb, se rosszabb nem lett választ jelölte be, szemben az MSZP-s szavazók relatív többségével, mely azt vallotta, hogy személyes helyzete inkább rosszabb lett a rendszerváltás óta. Ez a különbség igen élesen jelenik meg a két szavazótábor között.

Az eredeti kereszt táblán jelen esetben is elvégeztem egy Khí-négyzet próbát, mellyel a változók közötti kapcsolatot kívántam vizsgálni. A kiinduló hipotézisem az volt, hogy a változók között nincs kapcsolat. A próba eredménye erre rációlt, el kellett vetnem kiinduló hipotézisemet (szignifikancia érték. 0,000, szignifikancia szint: 0,01). A két változó között erős, szignifikáns kapcsolat található. Tehát elmondhatjuk, hogy a szubjektív helyzet rendszerváltás óta történt változása és a pártválasztás között van kapcsolat.

Ezt a kérdést tehát elég egyértelműen a nomenklatúra törésvonalhoz sorolnám, annak ellenére, hogy nem a volt MSZMP-s párttagságra kérdez rá, csupán a személyes helyzet változásának megítélésére a rendszerváltás óta. Véleményem szerint ez a kérdés hasonló indikátor lehet az egykori MSZMP-s tagsághoz, hiszen feltételezhetjük, hogy az egykori állampárt tagjai saját helyzetüket nem javulónak ítélik meg annak felbomlása óta, különösen amiatt, hogy ők akkor a párt nomenklatúráját alkották, érdekérvényesítő, egy részük elit pozícióban volt, ami által komoly privilégiumokhoz jutottak-juttatták egymást, és ez a képességük a párt megszűnté-

vel intézményesült formában elveszett. Így tehát a törésvonal létezése Szegeden is megfigyelhető, hasonlóan az országos tendenciákhoz.

TÖBBVÁLTOZÓS ELEMZÉSEK AZ EDDIGI ÉS ÚJABB ELEMZÉSI SZEMPONTOK BEVONÁSÁVAL

Az eddigi részben elsősorban kétváltozós elemzésekkel dolgoztunk, most azonban áttérek a többváltozós elemzések alkalmazására. A többváltozós elemzéseink függő változója minden esetben a két nagy pártra való szavazási hajlandóság. Ezeket az elemzéseket Róbert Péter elemzései mintájára készítettem. (Róbert 2000:20) A magyarázó változók között szerepel a kérdezett neme (férfi szavazók a nőkhöz viszonyítva), foglalkozása (4 fajtára bontva), iskolai végzettsége (3 csoportra bontva), idegenekkel szembeni attitűdjei² (3 csoportra bontva) életkora (3 korcsoportra bontva), osztályhelyzet szerinti önbesorolása (4 csoportra bontva), a személyes helyzet változása a rendszerváltás óta (3 csoport), elégedettség az országgyűlési képviselő munkájával (3 csoportra bontva) és jövedelmi helyzet (egy főre jutó háztartásjövedelem részlet alapján számított ötödökkel mérve, a középső jövedelmi ötödhöz viszonyítva). Az elemzéshez a logisztikus regresszió módszerét alkalmaztuk, mind a két pártra külön-külön végeztem el a statisztikai becsléseket. Mindkét párt esetében két függő változót definiáltunk: a) az adott pártra szavazna, szemben az összes többi, kérdezettel, b) az adott pártra szavazna szemben az összes többi a másik nagy pártot választóval. Valamennyi modell esetében elmondható, hogy a statisztikai illeszkedés egyik lehetséges mutatója, az ún. helyesen besorolt esetek aránya a modell alapján 70 % körül mozog (ezt az adatot diszkriminancia-analízissel kaptuk). Tehát a modellek ebből a szempontból jónak tekinthetők. (Róbert 2000:21)

A FIDESZ-MDF-RE VALÓ SZAVAZÁS TÖBBVÁLTOZÓS ELEMZÉSE

A FIDESZ-MDF választására vonatkozó statisztikai modellekből származó becslések a Melléklet 13. részében lévő táblázatban található meg. Valamennyi magyarázó változó együttesen található meg a modellben, tehát befolyásoló szerepüket egymással kölcsönhatásban fejtik ki.

² Ezek a változók egy K-means Cluster elemzés eredményeként jöttek ki, mellyel besoroltuk a válaszadókat idegenekkel szembeni attitűdjeik alapján. Három csoport jött ki: kirekesztők, befogadók, és „normál” attitűdökkel rendelkezők.

Szignifikáns adatot csupán egy változó produkált, ez a személyes helyzet változása a rendszerváltás óta, ennek is az a kategóriája, ami rosszabbodást jelent. Azonban az exponenciális béta értékek között ha nem is szignifikánsan, de több más dolog is kitűnik. A FIDESZRE szavazás pozitív kapcsolatot mutat a befogadó attitűdökkel, a személyes helyzet változatlanságával a rendszerváltás óta, és az országgyűlési képviselő munkájával való közepes elégedettséggel. Emellett nagyobb eséllyel szavaznak a FIDESZRE az alsó jövedelmi ötöd tagjai. Negatív kapcsolatot mutat a FIDESZRE szavazással ha az illető férfi, azaz a FIDESZRE nagyobb eséllyel szavaznak a nők. Szintén negatív kapcsolatot mutatnak a 36-60 évesek, a munkás- és közép és felső középosztályba tartozók (tehát azok akik osztályszempontból besorolták magukat) a FIDESZ választásával. Kisebbségi eséllyel szavaznak a FIDESZ-MDF-re a felső jövedelmi ötöd tagjai, és mint ahogy a fentiekben is említettem, szignifikánsan negatív eséllyel azok, akiknek a személyes helyzete a rendszerváltás óta rosszabbodott.

AZ MSZP-RE VALÓ SZAVAZÁS TÖBBVÁLTOZÓS ELEMZÉSE

Az MSZP választására vonatkozó statisztikai modellekből származó becslések a Melléklet 14. részében lévő táblázatban található meg. Valamennyi magyarázó változó együttesen található meg a modellben, tehát befolyásoló szerepüket egymással kölcsönhatásban fejtik ki.

Az MSZP-re való szavazással pozitív kapcsolatot mutat az, ha a megkérdezett vállalkozó, vezető beosztású, munkás-, közép- vagy felső középosztály tagja (tehát besorolta magát), ha személyes helyzete rosszabbodott a rendszerváltás óta (itt is ez az egyetlen statisztikailag szignifikáns eredmény), az országgyűlési képviselő munkájával való közepes elégedettség, az alsó közép, felső közép és felső jövedelmi ötödbe tartozás. A többváltozós elemzés alátámasztja azt, hogy a személyes helyzet változásának negatív megítélése komoly szerepet játszik az MSZP szavazótáborában, a fentiekben leírtakkal ez összecseng.

Befejezés, konklúzió

A dolgozat első felében bemutatásra kerültek a legfontosabb elméletek a pártpreferenciák kialakulásáról, elrendeződéséről főbb társadalmi tényezők mentén. Ennek tanúságaként azt vonhatjuk le, hogy ezen kérdések legtöbbször komolyan vitatott, általános érvényű igazságokat a témában megfogalmazni nehéz, ha nem lehetetlen. Ez ebben a dolgozatban nem is tartozott a céljaim közé, csupán bemutatni szerettem volna ezeket a tényezőket, amik hozzájárulhatnak a politikai preferenciák alakulásához. Az elemzések adatai alapján a felhasznált elméletek empirikus próba elvégzésével működni látszanak. Azaz valóban lehet szerepe a pártpreferenciák kialakulásánál a szocializációnak, az erős pártkötődéseknek, a törésvonalak pedig valóban tagolják – empirikusan bizonyítva – a szavazótáborokat.

Szintén bemutatásra kerültek a témában elvégzett empirikus vizsgálatok, melyek egyféle módszertani ösvényt szolgáltattak ezen dolgozat megszületéséhez. A kutatásokban az országos minta jellegzetességeivel részletesen foglalkoznak, a falusi mintákkal Gázsó Ferenc foglalkozik, de a kifejezetten városi szavazótáborokkal foglalkozó munkával nem találkoztunk. Az országos felvételekből persze lehet következtetéseket levonni a városi szavazótáborokra, azonban a Szeged Studies segítségével ezen dolgozat pontosabban, részletesebben volt képes vizsgálni a nagyvárosi szavazótáborokat. Ahol lehetőség volt rá, összehasonlítottam az országos és községi adatokat a Szegeden kapott adatokkal, és sok releváns következtetést lehet levonni az eltérésekből, elsősorban azt, hogy a városi sokaság nagyban eltér a teljes népességtől és a községekben élő népességtől.

A munka második részében a két nagy pártra, azaz a FIDESZ-MDF-re és az MSZP-re szavazó szegediek szociológiai szempontú elemzését végeztem el, őket egyféle szavazótábornak tekintve az elemzések szempontjából. Érdekesnek találtam az egy év alatt lezajlott változásokat a pártok támogatottságában, és egyes kérdésekben. Az országos vizsgálattal ellentétben a szegedi szavazótáborok jelentősen megváltoztak az egy év alatt néhány kérdésben, ennek okait azonban ezen dolgozat keretei között nem vizsgáltam. A legvalószínűbbnek tűnő azonban érdemes tovább vizsgálni: a pártpreferenciák instabilitását. Fentebb az osztályszavazat megszűnéséről szóló résznél ennek okait már fejtegettem Körösi Andrással nyomán. Ő az instabilitás egyik okának pont az urbanizációt tartotta. A szegedi preferenciák, szavazótáborok alakulását tehát érdemes lenne a

továbbiakban is figyelemmel kísérni, hogy ennek a jelenségnek egy longitudinális vizsgálat segítségével utánajárhassunk. Egy tehát biztos: ezek a szavazótáborok nem állandóak, folyamatosan változnak, alakulnak, sok-sok befolyásoló tényező miatt, melyeknek csupán kis részét volt alkalom ebben a dolgozatban bemutatni. A fentiek alapján könnyen beláthatjuk, hogy a szavazótáborok csupán a vizsgálat időpontjában néztek úgy ki, ahogy ebben a dolgozatban megjelennek. Ma már nyilván egészen máshogy néznének ki, hiszen az eltelt idő alatt történt hatások bizonyosan komoly változásokhoz vezettek. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, miért is éri meg foglalkozni a szavazótáborokkal egyáltalán?

Véleményem szerint azért, mert tapasztalataink szerint vannak főbb jellemzők, társadalmi törésvonalak, amiknek a mentén mindig is elkülöníthetők lesznek ezek a szavazótáborok ezen instabilitás ellenére – pont ezen törésvonalak megismerése végett. Ilyen dolog – mint ahogy az elemzéséből is kitűnik – a vallásosság, a társadalmi osztályhelyzet szerinti önbesorolás, személyes helyzet változása a rendszerváltás óta. Ezeknek a fő változóknak a mentén várható, hogy sokáig lesznek különbségek, még akkor is, ha a jól látható folyamat, azaz a gyűjtőpártok kialakulása már a többi különbség nagy részét el is mosta.

Hipotézisemet tehát, mely így szól: „az eleve ismert tendencia, azaz a modern pártok gyűjtőpárttá válása, homogenizálódása Magyarországon megindult, sőt, már a vége felé közeledik” tarthatónak vélelmezem, a fentiekben leírt kiegészítések figyelembe vételével.

Konzulensek: Feleky Gábor dr. tszv. egyetemi docens,
Pászka Imre dr. habil. egyetemi docens,
Lőrinczi János, tudományos munkatárs.

Irodalom

- ◆ **Andorka Rudolf (1997)** Bevezetés a szociológiába, *Budapest, Osiris.*
- ◆ **Angelusz Róbert, Tardos Róbert (2000)** Politikai és kulturális választóvonalak a parlamenti pártok szavazótáborában,
In: Angelusz, Tardos: Pártok között szabadon, Budapest, Osiris.
- ◆ **Bayer József (2000)** A politikatudomány alapjai,
Budapest, Napvilág kiadó.
- ◆ **Csákó Mihály et al (2000)** Politikai szocializáció Magyarországon a 90-es években, *In: Szociológiai Szemle 2000 (01)*
- ◆ **Dowes Robert E. (2001)** Politikai szocializáció
In: Politikatudományi enciklopédia, Bogdanor, Vernon; Budapest, Osiris.
- ◆ **Gallup (2002)** Még egyszer a választási pártpreferenciák mérésének tanulságairól; <http://www.gallup.hu/Gallup/release/ppref020423.htm>, *Budapest, Gallup internetes oldal.*
- ◆ **Gazsó Ferenc (1997)** Nomenklatúra és törésvonal,
In: Két választás között, szerk. Stumpf István, Budapest, Századvég kiadó.
- ◆ **Gazsó Ferenc (2000)** Társadalmi orientációk és pártpreferenciák a falusi választók, *Budapest, nyomtatásban nem jelent meg, internetcíme: <http://www.jadat.hu/videk2000.pdf>*
- ◆ **Gazsó Ferenc (2001)** Társadalmi percepciók és pártpreferenciák a falusi lakosság körében, *In: Szociológiai Szemle 2001 (3)*
- ◆ **Giddens, Anthony (1997)** Szociológia, *Budapest, Osiris.*
- ◆ **Kolosi, Tamás – Papp, Zsolt et al (1980)** Réteghelyzet – rétegtudat,
Budapest, Kossuth.
- ◆ **Körösényi András: Pártok és pártrendszerek (1993)**
Budapest, Századvég kiadó.
- ◆ **Körösényi András (1998)** A magyar politikai rendszer
Budapest, Osiris kiadó.
- ◆ **Körösényi András (2000)** Nomenklatúra és vallás. Törésvonalak és pártrendszer Magyarországon *In: Körösényi András: Értelmiség, politikai gondolkodás és kormányzat, Budapest, Osiris kiadó.*
- ◆ **Róbert Péter (2000)** Az olló, epizód az állandó változásban,
Tárki Társadalompolitikai Tanulmányok, Internetes változat: <http://www.tarki.hu/kiadvany-h/sococo/soco19.pdf> Budapest, TÁRKI.
- ◆ **Szeged Studies kutatásról (é.n.)**
http://szserv.socio.u-szeged.hu/Sz_stud/stud.htm, Szeged.
- ◆ **TÁRKI kommuniké (2002.)**
- ◆ **A TÁRKI nyilatkozata a választási eredmények téves előrejelzésének okairól, <http://www.tarki.hu>**

Melléklet

1

1. A Fidesz-MDF és az MSZP választóinak nemek szerinti megoszlása (%)						
	Fidesz-MDF			MSZP		
	Férfi	Nő	Érvényes esetszám	Férfi	Nő	Érvényes esetszám
2000	39.2	60.8	181	48.1	51.9	214
2001	40.8	59.2	309	48.1	51.9	262

2

2. A Fidesz-MDF és az MSZP választóinak életkor szerinti megoszlása (%)								
	Fidesz – MDF				MSZP			
	Legfeljebb 35 éves	36-60 éves	60 év felett	Érvényes esetszám	Legfeljebb 35 éves	36-60 éves	60 év felett	Érvényes esetszám
2000	32.6	42.1	25.3	178	24.8	49	26.2	214
2001	38.5	41.7	19.19	312	35.1	46	18.9	265

3

3. A Fidesz-MDF és az MSZP választóinak iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)								
	Fidesz – MDF				MSZP			
	alsó iskola	középfokú iskola	felső iskola	Érvényes esetszám	alsó iskola	középfokú iskola	felső iskola	Érvényes esetszám
2000	31.5	30.4	38.1	181	32.2	35.5	32.2	214
2001	36.5	32.7	30.8	312	35.2	36	28.8	264

4

4. A Fidesz-MDF választóinak jövedelem szerinti megoszlása (%)						
	legalsó kvintilis	2. Kvintilis	középső kvintilis	4. Kvintilis	legfelső kvintilis	érvényes esetszám
2000	24,7	18,7	17,3	16	23,3	150
2001	17,8	22	18,9	29,2	12,1	264

5

5. Az MSZP választóinak jövedelem szerinti megoszlása (%)						
	legalsó kvintilis	2. Kvintilis	középső kvintilis	4. Kvintilis	legfelső kvintilis	érvényes esetszám
2000	17,5	12	20,8	25,1	24,6	183
2001	19,6	23	13,6	28,5	15,3	235

6

6. A Fidesz-MDF választóinak foglalkozás szerinti megoszlása (%)					
	vállalkozó	vezető alk.	szellemi alk.	fizikai alk.	érvényes esetszám
2000	10,4	13,6	44,8	31,2	154
2001	9,7	15,3	36,2	38,8	268

7. Az MSZP választóinak foglalkozás szerinti megoszlása (%)

	vállalkozó	vezető alk.	szellemi alk.	fizikai alk.	érvényes esetszám
2000	13.2	21.1	34.7	31	190
2001	8.9	18.7	29.4	43	235

8. A Fidesz-MDF választóinak megoszlása társadalmi osztály szerint (%)

	alsó osztály	munkás-osztály	közép-osztály	felső közép-osztály	legfelső osztály	érvényes esetszám
2001	3.5	26.4	58.5	11.3	0.3	311

9. Az MSZP választóinak megoszlása társadalmi osztály szerint (%)

	alsó osztály	munkás-osztály	közép-osztály	felső közép-osztály	legfelső osztály	érvényes esetszám
2001	3,1	33,3	59	4,6	0	261

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,92	4	,02
Likelihood Ratio	11,72	4	,02
Linear-by-Linear Association	5,69	1	,01
N of Valid Cases	572		

a. 2 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,46.

10. Aszavazótáborok megoszlása vallásosság szerint (%)

	Fidesz-MDF				MSZP			
	vallásos	nem vallásos	bizonytalan	érvényes esetszám	vallásos	nem vallásos	bizonytalan	érvényes esetszám
2000	64,4	33,9	1,7	177	39,8	58,3	1,9	211

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	23,57	2	,00
Likelihood Ratio	23,86	2	,00
Linear-by-Linear Association	19,79	1	,00
N of Valid Cases	388		

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,19.

Elégedett:	egyáltalán nem	nagyobbrészt nem	is-is	nagyobbrészt igen	teljes mértékben	érvényes esetszám
Fidesz-MDF	9.3	6	42	24.7	18	150
MSZP	19.5	13.5	35.6	19.5	11.9	118

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,08 ^a	4	,01
Likelihood Ratio	12,08	4	,01
Linear-by-Linear Association	9,28	1	,00
N of Valid Cases	266		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 11,01.

Változás:	inkább rosszabb	se jobb, se rosszabb	inkább jobb	érvényes esetszám
Fidesz-MDF	20,9	44,2	34,9	301
MSZP	48,6	36,5	14,9	249

A FIDESZ-MDF preferálásának társadalmi-demográfiai háttere – a választás esélye logaritmikusan formában (Exp B)

Magyarázó változók	Összes pártválasztó	Két nagy párt közül választók
Férfi	0.729	1.064
Vállalkozó	0.95	0.889
Vezető beosztás	0.897	0.909
Szellemi munkát végez	0.876	1.149
Alapfokú végzettség	0.918	0.804
Középfokú végzettség	1.015	1.024
Befogadó	1.143	1.049
Kirekesztő	1.056	1.003
Legfeljebb 35 éves	0.914	0.924
30-60 éves	0.631	0.878
Munkásosztály	0.011	0.01
Középosztály	0.014	0.012
Felső középosztály	0.038	0.035
Személyes helyzet rosszabb rendszerváltás óta	0.297*	0.197*
Személyes helyzet se jobb, se rosszabb rendszerváltás óta	1.249	1.589
Országgyűlési képviselő munkájával elégedett	0.898	0.868
Országgyűlési képviselő munkájával közepesen elégedett	1.197	1.115
Alsó jövedelmi ötédes	1.419	1.143
Alsó közép jövedelmi ötédes	1.049	0.891
Felső közép jövedelmi ötédes	0.952	0.747
Felső jövedelmi ötédes	0.669	0.477

Magyarázat: 1 feletti érték pozitív kapcsolatot, 1 alatti érték negatív kapcsolatot. Referencia kategória: nő, fizikai munkát végez, felsőfokú végzettségű, normál attitűdű az idegenekkel szemben, 36-60 éves, alsó osztályba tartozik, személyes helyzete jobb lett a rendszerváltás óta, elégedetlen az országgyűlési képviselője munkájával, középső jövedelmi ötédesbe tartozik.

* Szignifikáns eredmény.

Az MSZP preferálásának társadalmi-demográfiai háttere - a választás esélye logaritmikus formában (Exp B)

Magyarázó változók	Összes pártválasztó közül	Két nagy párt közül választók
Férfi	0,789	0,939
Vállalkozó	1,27	1,125
Vezető beosztás	1,041	1,101
Szellemi munkát végez	0,816	0,871
Alapfokú végzettség	1,278	1,243
Középfokú végzettség	0,904	0,976
Befogadó	0,87	0,953
Kirekesztő	1,043	0,997
legfeljebb 35 éves	1,068	1,083
36-60 éves	0,88	1,138
Munkásosztály	55,089	98,677
Középosztály	48,252	84,105
Felső középosztály	21,083	28,865
Személyes helyzet rosszabb rendszerváltás óta	4,233*	5,087*
Személyes helyzet se jobb, se rosszabb rendszerváltás óta	0,598	0,63
Országgyűlési képviselő munkájával elégedett	1,062	0,897
Országgyűlési képviselő munkájával közepesen elégedett	1,261	1,152
alsó jövedelmi ötöd	1,07	0,875
alsó közép jövedelmi ötöd	1,267	1,068
felső közép jövedelmi ötöd	1,722	1,338
felső jövedelmi ötöd	2,61	2,098

* Szignifikáns eredmény.

Megjegyzés: 1 feletti érték pozitív kapcsolat, 1 alatti érték negatív kapcsolat. Referencia kategóriák: nő, fizikai munkát végez, felsőfokú végzettségű, normál attitűdű az idegenekkel szemben, 36-60 éves, alsó osztályba tartozik, személyes helyzete jobb lett a rendszerváltás óta, elégedetlen az országgyűlési képviselője munkájával, középső jövedelmi ötödbe tartozik.